

UDK 930.25(497.13):929 Tartini

Vjera Katalinić
ZagrebGIUSEPPE TARTINI I NJEGOV KRUG U
HRVATSKIM ARHIVSKIM ZBIRKAMA

Razvoj instrumentalne glazbe u Padovi ima neprekinutu povijest i tradiciju, a tijekom 18. stoljeća vezan je prvenstveno uz glazbene aktivnosti oko Cappelle Antoniane. Kao *maestro di cappella* od 1703-27. aktivan je Francesco Antonio CALEGARI (1656-1742). U to vrijeme, 1721. godine, *primo violino e capo di concerto* postaje Giuseppe TARTINI (1692-1770), porijeklom iz Pirana, već tada ugledni i proslavljeni violinist. Na mjestu *maestro di cappella* za to vrijeme smjenjuju se Giuseppe RINALDI (na toj je poziciji od 1727. do svoje smrti 1730), a nakon njega Francesco Antonio VALLOTTI (1697-1780), kojemu je to doživotna funkcija. Uz njih, i neki drugi glazbenici djelatni u Padovi stekli su slavu - primjerice, čelist Antonio VANDINI, oboist Mateo BISSOLI, te pjevači Gaetano GUADAGNI i Antonio CASATI.¹

Sâm Tartini odabrao je Padovu 1721. godine kao stalno mjesto boravka. Jedino duže odsustvo vezano je uz njegovo trogodišnje djelovanje u Pragu, kada je zaposlen kod dvorskog kancelara grofa Kinskog, a, među ostalim, kao solist sudjeluje u svečanostima pri krunidbi Karla VI. Podaci govore da je violinist tada aktivan i kao pedagog, a učenikom mu je Johann Gottlieb GRAUN (1702/3-1771).

U Padovi razvija pedagošku djelatnost. Glazbenici dolaze iz raznih krajeva da bi kod Tartinija primili poduku iz violinističke tehnike. Njegovo se podučavanje, međutim, ne ograničava samo na interpretaciju, nego se odnosi i na elemente kompozicijske tehnike.² Kao Tartinijevi učenici bilježe se i Paolo ALBERGHI (Faenza), Domenico DALL'OGGIO, Giulio MENEGHINI i (vjerojatno) Giuseppe Antonio PAGANELLI (iz Padove), Pietro NARDINI (Livorno), Pasqualino BINI (Pesaro), došljaci iz njemačkih zemalja Bernardo SCHELFF i Johann Gottlieb NAUMANN (Il Sassone), Zadrani Giuseppe Michiele STRATICO i Francuzi André Noël PAGIN, Pierre LAHOUSAYE i Joseph TOUCHEMOULIN. Mnogi među njima okušali su se ne samo kao interpreti, nego i kao skladatelji. Stoga, kad na temelju sačuvanih skladbi danas govorimo o Tartinijevu krugu, obuhvaćamo i njegove padovanske suvremenike i njegove učenike.

U hrvatskim glazbenim arhivima koji su dosada sređeni i katalogizirani, nalazimo glazbene materijale sve tri grupe iz tog kruga. Najbrojnija su sačuvana djela samog Tartinija: od 14 skladbi četiri ih je tiskanih (Miserere, Sonata del diavolo, dva kvarteta) iz 19. stoljeća,

1 Usp. Pierluigi PETROBELLI, "Padua", u: *The New Grove Dictionary of Music and Musicians...* 14 (1980) 80.

2 O tome svjedoče sačuvani fragmenti bilježnice J.G. Naumanna, koje sadrže vježbe iz kontrapunkta, harmonije, modulacije, kadenciranja i sl. Usp. Paul BRAINARD, "Tartini, Giuseppe", u: *The New Grove Dictionary of Music and Musicians...* 18 (1980) 585.

jedna litografija (Stabat Mater) i jedan prijepis (Koncert u d-molu za gudače) su novijeg datuma (20. st.). Osam rukopisnih djela (komorna glazba - varijacije, sonate i koncert) potječu s kraja 18. stoljeća. Skladbe su sačuvane u arhivima duž obale, od Rijeke, preko Hvara, Splita i Omiša do Dubrovnika, no ima ih, u manjoj mjeri, i u Zagrebu.

U znatno manjem opsegu sačuvane su nam skladbe Tartinijevih suvremenika. Dvije sakralne skladbe Francesca Antonija VALLOTTIJA (jedna misa za S, CA i org, te četveroglasni Responzoriji) zapisane su također tijekom druge polovice 18. stoljeća. Također rukopisna zbirka jednostavačnih orguljskih sonata, mahom anonimnih autora, s prijelaza 18/19. stoljeće, sadrži in četiri stavka pod imenom Anto. Callegari. Radi li se o Tartinijevu suvremeniku Francescu Antoniju ili o mlađem glazbeniku iz Padove Antoniju CALEGARIJU (1757-1828) moglo bi se zaključiti na temelju analize skladbi. Svakako, bilješka uz jednu od sonata, upućuje da je zbirka prepisana oko 1810. godine.³

Popis Tartinijevih učenika obuhvaća desetak glazbenika. U natuknici o Tartiniju u *Grove Dictionary*... Paul BRAINARD ističe ih, uz Grauna koji pripada praškom razdoblju, četvoricu iz Tartinijeva padovanskog učiteljevanja. To su Nardini, J.G. Naumann, Paganelli i Pagin.⁴ Ove podatke ističemo, jer su djela upravo ove četvorice pronađena i u hrvatskim glazbenim zbirkama.

Po broju sačuvanih djela na prvome je mjestu Johann Gottlieb NAUMANN (Blasewitz/Dresden, 1741 - Dresden, 1801). Ovaj skladatelj i dirigent stigao je u Italiju 1757. godine. Za njega su se zainteresirali Tartini u Padovi, Padre Martini u Bologni (1762) i Hasse u Veneciji. Skladateljski debut je započeo u Veneciji 1762. intermezzom *Il tesoro insidiato*, ali se ubrzo vratio u Dresden. Italiju je posjećivao šezdesetih i sedamdesetih godina, a 1777. je pozvan da reformira dvorsku kapelu u Stockholmu. Osamdesetih je godina gost-skladatelj i dirigent opere u Kopenhagenu, a nakon toga preuzima doživotnu poziciju kao *Oberkapellmeister* u Dresdenu. J.G. Naumann smatra se najznačajnijim njemačkim skladateljem tog razdoblja, osobito u Dresdenu između Hassea i Webera. Jedan je od posljednjih njemačkih skladatelja koji su se glazbeno obrazovali u Italiji. Dominantna skladateljska aktivnost usmjerena je prema operi, u čemu je imao mnogo uspjeha u Italiji, ali i u Evropi. Uz 25 scenskih komponirao je i mnogo sakralnih djela. Među instrumentalnim skladbama ima koncerata, simfonija, komornih skladbi te 12 sonata za glass harmoniku i klavir.⁵ Od 13 skladbi iz hrvatskih arhiva osam je arija iz opera - rukopisi svjedoče o njegovoj popularnosti krajem 18. i početkom 19. stoljeća i s istočne strane Jadrana. Manji je broj crkvenih skladbi (jedan rukopisni Graduale i jedan tiskani Ofertorij, sve s početka 19. st.), a ima i instrumentalnih skladbi (sonata za cembalo, operna uvertira/"sinfonia nel Solimano"). Djela su sačuvana u dalmatinskim arhivima, te u Zagrebu i Varaždinu.

Giuseppe Antonio PAGANELLI (Padova 1710 - Madrid?, c1763) manje je poznati skladatelj, no također aktivan na području opere. Njegovu suradnju s Tartinijem još valja istražiti. Mnogo je putovao, a niz djela tiskano mu je još za života. Na području instrumentalne glazbe ostavio je komorne skladbe, većim dijelom posvećene violini. Stilski očituje raznorodnost u okviru instrumentalnih djela. Naime, dok trija, sonate za jedan ili dva melodijska instrumenta "obilježava pomodni kozmopolitizam koji teži k lakom i melodioznom idiomu opere", sonate za instrument s tipkama privlače pažnju kao predstavnice talijanskog galantnog stila.⁶ Skladbe su mu objavljivane i u različitim zbirkama. Dvije takve sačuvane su

3 Usp. Zdravko BLAŽEKOVIĆ, Vjera KATALINIĆ, Stanislav TUKSAR, "Izvjestaj o preliminarnom istraživanju muzikalija na otocima Cres i Lošinj 1978. i sređivanju glazbenog arhiva samostana Sv. Petra v Cresu", u: *Arti Musices* 10/2 (1979) 173.

4 Usp. BRAINARD, 583.

5 Usp. Dieter HÄRTWIG, "Naumann, Johann Gottlieb", u: *The New Grove Dictionary of Music and Musicians*... 13 (1980) 78-80.

6 Usp. Michael TALBOT, "Paganelli, Giuseppe Antonio", u: *The New Grove Dictionary of Music and*

u Zagrebu (Zha): *Raccolta Musicale contenente VI Sonate per il Cembalo Solo d'altretanti celebri compositori italiani. Opera Ilda i Opera Illza*. Tiskano A Norimberga, *Alle Spese di Giovanni Ulrico Haffner*. Osim Paganellijevih, ovdje su objavljene sonate Bertoniya, Galuppija, Rutinija, D. Scarlattija i drugih.

Pietro NARDINI (Livorno, 1722 - Firenza, 1793) smatra se najeminentnijim Tartinijevim učenikom. U Padovi je proveo šest godina (od dvanaeste do osamnaeste), nakon čega se vratio u rodni grad, gdje je djelovao kao interpret i pedagog. Od 1762-65 aktivan je kao solo-violinist u orkestru na dvoru u Stuttgartu pod Jommellijevim ravnateljstvom, a nakon toga vratio se u Italiju. Nardinijeva svirka oduševila je Leopolda Mozarta, Burneya i Gyrowetza. U svojim djelima, u prvom redu pisanima za komorne sastave s violinom, a naročito u sonatama, nastavio je Tartinijevu tradiciju forme (poredak stavaka: polagani - brzi - brzi), i ostvario niz intimnih, osjećajnih polaganih stavaka. Srednji stavci približavaju se sonatnoj formi, dok su završni stavci ronda s plesnim temama, ili varijacije.⁷ Dva dvostavačna dueta za dvije violine Pietra Nardinija sačuvala su se u Dubrovniku. Oba su u rukopisnoj formi s početka 19. stoljeća.

Jedina skladba iz hrvatskih arhiva četvrtog Tartinijeva učenika, André-Noël PAGINA (Paris, 1721-1785p) jest tiskani Finale V. sonate za violinu i klavir (tisk.: B. Schott's Söhne, Mainz), pohranjena u Dubrovniku. Pagin se, nakon studija s Tartinijem, vratio u Pariz, gdje je često nastupao na Concerts Spirituels, izvodeći skladbe Tartinija i Vivaldija s golemim uspjehom. Međutim, nakon 1750. povukao se u službu vojvode od Clermonta, te je osjećajnost svojih interpretacija ograničio samo na privatne salone. Godine 1748. u Parizu je objavio *Šest sonata za violinu solo i basso continuo* u kojima očituje utjecaj svog učitelja u virtuozičetu nizanja trilera, pasaža, naglih uzleta u visoke pozicije i upotrebom pedalnih dvohvata.⁸

Ovim istraživanjem i pregledom hrvatskih arhivskih zbirki obuhvaćeno je sedam autora i 35 njihovih djela. Skladbe su u rukopisnom i tiskanom obliku sačuvane na 12 lokacija.

Najbogatija zbirka djelima iz Tartinijeva kruga jest ona u dubrovačkom samostanu Male braće. Iako izvorno sakralni fond, tijekom 19. stoljeća obogaćen je muzikalijama iz privatnih dubrovačkih fondova o čemu svjedoče i ovdje popisani materijali. Jedanaest djela četvorice autora sadrže tek jednu tiskovinu - Paginov *Finale*, dok su ostalih deset rukopisi s prijelaza 18. u 19. stoljeće Tartinijevih sonata *a tre*, i varijacija, Nardinijevih violinskih dua i Naumannovih arija. Neki rukopisi dokazano potječu iz ostavština dubrovačkih obitelji Gozze, Lepesc i Natali.⁹

Na drugome je mjestu također jedan franjevački fond iz Dalmacije. U Omišu je sačuvan rukopis s kraja 18. stoljeća jedne Tartinijeve sonate (Op. 2, br. 1) za violinu solo uz *basso continuo*. Ovdje je i rukopisna zbirka vokalnih dueta (početak 19. st.) u kojima su sakupljena četiri dueta Naumanna, te istovrsne skladbe Maffiolettija, Sabbatinija i Pauluccija. Ova je zbirka, slično kao i dubrovačka, prvenstveno i najvećim dijelom sakralna. Tek mali broj svjetovnih skladbi, te bilješke na njima, svjedoče da su i u ovaj arhiv pritjecale privatne donacije.¹⁰

Musicians... 14 (1980) 84.

7 Usp. Boris SCHWARZ, "Nardini, Pietro", u: *The New Grove Dictionary of Music and Musicians...* 13 (1980) 37.

8 Usp. Laurel FAY, "Pagin, André-Noël", u: *The New Grove Dictionary of Music and Musicians...* 14 (1980) 2.

9 O profilu ove zbirku usp. Vjera KATALINIĆ, "Glazbeni arhiv samostana Male braće u Dubrovniku. Rani rukopisi od početka 18. st. do oko 1820.", u: *Zbornik radova o samostanu Male braće u Dubrovniku, Zagreb-Dubrovnik* (1985) 623-664.

10 O ovoj zbirci usp. Vjera KATALINIĆ, *Katalog muzikalija u franjevačkom samostanu u Omišu, Zagreb* (1991).

Iz zbirke Hrvatskog glazbenog zavoda u Zagrebu potječu četiri skladbe dvojice autora. Dva Tartinijeva kvarteta i Naumannova zbirka od 12 troglasnih kanona objavljena su u Njemačkoj (Leipzig, Oranienburg) početkom 19. stoljeća. Ravnateljstvo HGZ-a nabavljalo je skladbe pretežno preko Njemačke i Austrije, pa su tako stigle i ove skladbe. Četvrta skladba je noviji prijepis Tartinijeva koncerta za gudače.

Četvrto mjesto dijele dva fonda. U samostanu benediktinki (Samostan sv. Petra) u Cresu nalaze se rukopisne skladbe (18/19. st.) Naumanna, Vallottija i Calegarija. Zbirka jednostavačnih kompozicija za cembalo, naknadno uvezanih u zbirku sadrži skladbe Naumanna, Anfossija, Tomadinija, Grassija, Graziolija i niza drugih više ili manje poznatih talijanskih skladatelja. U sličnoj zbirci je i jedna četverostavačna Calegarijeva sonata. I dok prisustvo Vallottijeve mise u samostanskoj zbirci ne odudara od sakralnog okružja, prisutnost mnogobrojne čembalističke literature (između ostalog i pedagoške) objašnjavamo tradicijom i eventualnim postojanjem glazbene škole za instrumente s tipkama. Na jednoj zbirci sonata kao vlasnik materijala potpisana je glavarica samostana Maria Giovanna Bajcich, koja je očito i sama vladala instrumentom.¹¹

Bogata zbirka Don Nikole Udine-Algarottija sadrži tri djela, sve tiskovine iz 18. i početka 19. stoljeća, i to Naumannovu simfoniju, objavljenu u Veneciji 1773, te dvije zbirke sonata za cembalo solo u kojem su skladbe Paganellija uz druge talijanske (ali i netalijanske) autore. Nikola Udina sakupio je veći dio svoje zbirke u Salzburgu i Beču, pa pretpostavljamo da je to i porijeklo ovog materijala.

Po dvije skladbe sačuvane su u splitskoj katedrali (Tartinijev koncert i Naumannova arija - rukopisi s kraja 18. stoljeća) i u varaždinskoj župnoj crkvi Sv. Nikole (Naumannov Graduale i Offertorio), a po jedna u zagrebačkom franjevačkom samostanu (Tartini: Stabat Mater), u Cresu (župna crkva), Hvaru (Katedrala), Starigradu/Hvar (zbirka Politeo) i na Rijeci (Franjevački samostan na Trsatu).

Rezimiramo li sve iznesene podatke, od preko pedeset evidentiranih hrvatskih glazbenih zbirki, njih 12 sadrži skladbe sedmorice autora iz Tartinijeva kruga. Ovi se materijali odnose na samog Tartinija, na njegova dva suvremenika i četvoricu učenika. Materijal je uglavnom pristigao iz Italije, u manjoj mjeri pak s njemačkog govornog područja, a i tada su to uglavnom Naumannove skladbe. Od 12 lokacija čak ih je osam na obali (Rijeka, Cres [2 zbirke], Split, Hvar, Starigrad/Hvar, Omiš, Dubrovnik). U njima su sačuvane pretežito rukopisne skladbe s kraja 18. i početka 19. stoljeća, dakle suvremena djela. U ostale četiri zbirke - 3 u Zagrebu i jedna u Varaždinu, materijali su stigli posredno (putem kolekcionara Udine) ili naknadno (u HGZ). Ovakva podijeljenost interesnih sfera nas ne čudi i samo potvrđuje dosadašnje spoznaje o vezama Dalmacije s talijanskim gradovima. One su intenzivne, ali, poznavajući ukupan istraženi arhivski materijal, življe su s Venecijom nego Padovom. Ipak, glazbeno obrazovani ljudi s istočne obale Jadrana sustavno su nabavljali muzikalije prema svom interesu (prevladavaju komorne skladbe) i prema svojim mogućnostima (21 rukopis u odnosu za 14 tiskovina).

SUMMARY

Of over fifty registered Croatian music collections, twelve comprise compositions by seven members of the Tartini circle. These are works by Tartini himself, by two of his contemporaries (A. Calegari and Francesco Antonio Valotti) and by four of his pupils (Johann Gottlieb Naumann, Pietro Nardini, Giuseppe Antonio Paganelli and André-Noël Pagin). Most of the material arrived from Italy and some from German speaking areas. The

11 Usp. BLAŽEKOVIĆ-KATALINIĆ-TUKSAR, "Izveštaj...", 173.

latter works are mainly compositions by Naumann. Of the twelve locations, as many as eight are on the coast (Rijeka, Cres [2 collections], Split, Hvar, Starigrad/Hvar, Omiš, Dubrovnik). For the most part, manuscripts of compositions from the end of the 18th century and the beginning of the 19th century, that is, contemporary works, are housed there. Material of the other four collections - three of which are in Zagreb, one in Varaždin - was obtained indirectly (via Udina, the collector) or was acquired later on (it is of more recent date, mainly in printed form), which indicates the interest of musicians in the works by Tartini and members of his Paduan circle.